

Нела В. Маринковић¹, Ивана Т. Зечевић
Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет

Оригинални
научни рад

Веза између конфликта у породици и агресивних симптома код средњошколаца

Резиме: Циљ овог рада је био испитати да ли су конфликти у породици предиктор агресивних симптома код адолесцената и да ли смјернице за интервенцију и превенцију. Испитивање је реализовано на узорку од хиљаду шездесет шест испитаника/ученика средњих школа (од првог до четвртог разреда) из Бањалуке и Челинца (Босна и Херцеговина). Испитивањем је обухваћен 63,1% испитаника женског пола. У испитивању су коришћени инструменти за процјену доживљаја породичне климе, скала Конфликти у породици (FCI – Family Climate Inventory; Mihic i sar., 2006) и Упитник за процјену агресивних симптома БОДХ (Dinić i sar., 2014). У испитивању је провјеравана хипотеза да ли је постојање конфликта у породици предиктор агресивних симптома код адолесцената. Добијени налази испитивања су потврдили хипотезу да су конфликти у породици статистички значајни предиктори: дијеса ($F(1,1034)=73,81, p<0.000; R^2=0.067$), осветљивости ($F(1,1034)=24,18, p<0.000; R^2=0.023$), доминације ($F(1,1034)=63,55, p<0.000; R^2=0.058$) и хосилности ($F(1,1034)=49,94, p<0.000; R^2=0.046$). О резултатима испитивања се дискутовало у контексту важности информација за породични и васпитно-образовни контекст, са импликацијама за интервенцију и превенцију.

Кључне ријечи: агресивни симптоми, конфликти у породици, адолесценција, интервенција, превенција.

Увод

Адолесценција представља период између дјетињства и одраслог доба. То је период у људском развоју током којег млада особа тежи са-

мосталности и одвајању од примарне групе (породице) тежећи да се уклопи у групу вршњака, али и да буде независна одрасла особа. Иако адолесценција представља период у којем је изражена тежња за осамостаљивањем, подршка од

¹ nela.marinkovic@ff.unibl.org

Copyright © 2019 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

стране породице и вршњака игра веома важну улогу (Lee & Smith, 1999).

Сваки појединац је уско везан за окружење и истовремено је дио неколико различитих система и подсистема унутар заједнице и културе у којој живи (Bronfenbrenner & Crouter, 1983). Иако се могу навести појединачне групе којима појединац припада – породица, школа (одјељење), плесна секција – најчешће су те групе у интеракцији и представљају дио неког ширег окружења. Према мишљењу Виготског, појединац је неодвојив од културе којој припада, па је појединца неопходно сагледавати у контексту тог окружења (Vygotsky, 1978). Дјеца спознају свијет и уче у интеракцији са родитељима, наставницима и вршњацима. Према мишљењу истраживача који се баве коконструктивистичким погледом на когнитивни развој, учење се дешава на два плана, прво на „друштеном нивоу“, а касније се то интернализује у властите ставове и обрасце понашања (Baucal, 2002; Vygotsky, 1978; према: Woolfolk, 2016). Стога је основано закључити да и квалитет интеракције између адолесцента и његовог окружења има велику улогу. Развој дјеце и адолесцената ће зависити од начина на који се са њима комуницира, какви родитељски стилови се примјењују, тип породице и перцепција квалитета породичних односа, присуство или одсуство конфликта, доживљај подршке у школи од стране наставног особља и вршњака, од квалитета односа са вршњацима и многих других фактора који су у интеракцији. Важност односа дјетета и родитеља (или било које друге фигуре примарног везивања) у раном дјетињству рефлектује се и на образац афективне везаности, што је још један од показатеља важности адекватне подршке и интеракције родитељ-дијете (Bowlby, 1969; Vukčević, 2014; Đukić & Bogavac, 2017).

Резултати истраживања указују да постоје одређене полне разлике у испољавању проблема у понашању код адолесцената. Дјечаци су

склонији екстернализованим проблемима, као што су агресивност, насиље, криминогено понашање, док су дјевојчице склоније интернализованим проблемима попут анксиозности и депресивности (Kuperminc, Leadbeater, Emmons & Blatt, 1997; Suldo et al., 2012).

На основу налаза истраживања може се закључити да агресивност има важну улогу у адолесценцији и повезана је са школским и породичним факторима (Lopez, Pérez, Ochoa & Ruiz, 2008; Peterson & Skiba, 2001). За вријеме адолесценције у одређеној мјери повећава се учесталост конфликта између родитеља и адолесцената у односу на претходно животно раздобље (Fosco, Stormshak, Dishion & Winter, 2012). Дјеца из породица у којима је присутно неповољно породично окружење, гдје родитељи и дјеца имају проблеме у комуникацији и гдје су присутни учестали конфликти, под већим су ризиком да развију проблеме у понашању у адолесценцији (Fosco et al., 2012). Резултати истраживања указују на то да агресивнији адолесценти показују негативне облике понашања и према институционалним ауторитетима, као што су полиција, закон, школа и наставно особље (Emler & Reicher, 1995).

Адолесценти који су агресивнији показују жељу да буду примијећени, препознати као надмоћнији, другачији и бунтовнији у односу на своје вршњаке или друге ученике у одјељењу.

Неки аутори сматрају да адолесценате жеља да буду примијећени и препознати као надмоћнији одводи у агресивно понашање, јер на тај начин могу да обезбиједе репутацију какву желе (Buelga, Ravenna, Musitu & Lila, 2006). Због таквог понашања у школи имају лошију комуникацију са наставницима, нису прихваћени од стране вршњака и имају негативан школски селф-концепт (Ochoa, Lopez & Emler, 2007).

Метод

Циљ и задаци истраживања

Основни циљ овог истраживања је био испитати везу између конфликта у породици и агресивних симптома у адолесценцији. Из постављеног циља произилазе следећи задаци истраживања: (1) утврдити ниво изражености конфликта у породици и агресивних симптома (бијеса, осветољубивости, доминације и хостилности) код адолесцената; (2) установити да ли је постојање конфликта у породици предиктор агресивности код адолесцената и (3) навести основне смјернице за превенцију и интервенцију у оквиру васпитно-образовних институција.

Хипотезе

Прегледајући домаћу литературу, очигледно је да домаћи аутори нису истраживали дате конструкте, те је могуће пронаћи веома мало доступних резултата истраживања (Dejanović, Gojković, 2013).

Проучавајући доступну литературу (Galambos, Barker & Almeida, 2003; Grych & Fincham, 2001; Lopez et al., 2008; Peterson & Skiba, 2001; Keresteš, 2006), евидентно је постојање везе између конфликта у породици и екстернализованих и интернализованих понашања код дјете и адолесцената. Главна провјеравана хипотеза у овом истраживању је да је постојање конфликта у породици предиктор агресивних симптома код адолесцената и да ли се адолесценти у односу на пол разликују у нивоу испољавања агресивних симптома. Односно провјераване су следеће помоћне хипотезе:

- Х1: Постојање конфликта у породици је предиктор испољавања свих агресивних симптома: бијеса, осветољубивости, доминације и хостилности код адолесцената.

Према налазима истраживања (нпр. Grych & Fincham, 2001; Lopez et al., 2008; Peterson &

Skiba, 2001; Dinić, Mitrović, Smederevac, 2014), испитаници из породица у којима преовладавају конфликти постижу више скорове на скали БОДХ од оних који долазе из породица у којима конфликти нису учестали.

- Х2: Налази истраживања у погледу изражености агресивних симптома код дјечака и дјевојчица се разликују.

У неким истраживањима (Card et al., 2008) полне разлике су статистички значајне, док у другим истраживањима полних разлика нема (Kring, 2000; према: Underwood, 2003). Ауторице БОДХ скале (Dinić, Mitrović, Smederevac, 2014) у свом истраживању су добиле разлику између полова само у димензији осветољубивости, гдје су мушкарци постигали више скорове од жена. Полазећи од добијених резултата ауторице Динић и сарадница (Dinić, Mitrović, Smederevac, 2014), полна разлика у погледу изражености агресивних симптома ће бити само на димензији осветољубивост, гдје ће испитаници мушког пола постигати више скорове у односу на испитанике женског пола.

Метод и инструменти

FCI: Family Climate Inventory: Упутник за процјену породичне климе (Mihic i sar., 2006). Инструмент је намијењен за процјену доживљаја породичне климе и састоји се од двадесет четири ајтема. Изворни инструмент је на енглеском језику (Kurdek, Fine & Sinclair, 1995; према: Mihic i sar., 2006), док су је на српски језик адаптирали Микић и сарадници. Испитаници процјењују колико су сагласни са понуђеном тврдњом на седмостепеној скали Ликертовог типа. Скала Породичне климе се састоји из четири супскале: супскала Супервизија („Ако негдје желим да одем после школе, морам да се јавим и кажем гдје сам“), Прихватање („Бар неко из моје породице показује да му је заиста стало до мене“), Аутономија („Бар неко из моје породице ме охрабрује да самостално доносим одлуке“) и Кон-

фликти („Моја кућа је пуна буке и свађе“). Поузданост инструмента износи $\alpha=.94$ (Mihić i sar., 2006). За потребе истраживања је кориштена супскала Конфликти у породици. Интерна конзистенција и просјечна екстрахована варијанса супскале Конфликти у породици је: $\alpha=.94$, $\omega H=.92$, $AVE=.72$, 3.

БОДХ: *Бес, осветољубивост, доминација, хостилност* – Упитник за процјену агресивности (Dinić i sar., 2014). Ово је релативно нов инструмент који сагледава агресивност као мултидимензионални конструкт кроз четири димензије: бијес („Лако се разбјесним“), осветољубивост („Осветио/ла бих се ономе ко ми учини нешто нажао“), доминацију („Мени нико не смије да противријечи“) и хостилност („Често сам незадовољан/на понашањем других људи“). Упитник се састоји из двадесет три ставке, а одговара се на петостепеној скали Ликертовог типа (од 1 = уопште се не слажем до 5 = сасвим се слажем). Показатељи интерне конзистенције и просјечне екстраховане варијансе за супскале су: 1) Бијес: $\alpha=.88$, $\omega H=.87$, $AVE=.63$, 2) Осветољубивост: $\alpha=.91$, $\omega H=.91$, $AVE=.64$, 3) Доминација: $\alpha=.84$, $\omega H=.81$, $AVE=.45$, 4) Хостилност: $\alpha=.77$, $\omega H=.72$, $AVE=.41$.

Да би се реализовало истраживање, омогућени су часови одјеђенске заједнице уз стално присуство једног запосленог у школи (наставног особља или стручне службе) током прикупљања података. Испитивањем су обухваћени испитаници од првог до четвртог разреда средњих школа. Прије почетка истраживања (задавања инструмента) испитаници су добили детаљно упутство о томе на који начин се попуњава упитник. Испитаници су обавијештени о сврси и теми истраживања. Јасно су им објашњена њихова права – анонимност и заштита података, као и могућност да одустану од истраживања. Вријеме неопходно за попуњавање упитника методом папир-оловка било је у просјеку тридесет пет минута, преосталих десет минута школског

часа је искориштено за дискусију са ученицима, која је најчешће произилазила из инструмента, тема истраживања или тема које се тичу психологије и професионалне оријентације.

Варијабле

Овим истраживањем су обухваћене следеће варијабле:

Конфликти у породици. Представља један од четири конструкта (Супервизија, Прихватање, Аутономија и Конфликти) скале намијењене за процјену доживљаја породичне климе и односи се на процјену учесталости конфликта у породици. Ова варијабла упућује самопроцјену на то колико су испитаници изложени конфликтима у породици.

Агресивност. Операционализована је кроз четири конструкта нижег реда: бијес, осветољубивост, доминација и хостилност. Бијес се односи на лошу контролу агресивних реакција. Осветољубивост подразумева тенденцију особе да реагује осветољубиво на различите провокације. Доминација се односи на испитанике који намећу своје мишљење, често воде главну ријеч у комуникацији, подстичу расправе и слично. Хостилност се односи на испољавање непријатељског става према другима и може бити испољен и отвореном агресивношћу.

Пол. Истраживањем су обухваћени испитаници мушког и женског пола.

Узорак истраживања

Истраживање је спроведено на пригодном узорку. Узорак је чинило хиљаду тридесет шест испитаника, од тога 36,9% испитаника мушког пола и 63,1% испитаника женског пола. У узорак су укључене четири средње школе са подручја Бањалуке: Гимназија (30,7%), Грађевинска школа (27,8%), Економска школа (24,4%) и Средњошколски центар Челинац (17,1%), чиме је остварен хетероген узорак средњошколаца који похађају опште и стручне смјерове, а избјегнуто је

фокусирање на једну школу и смјер. Узорак су чинили адолесценти узраста од петнаест до деветнаест година ($AS = 16.96$, $SD = 1.07$), од првог до четвртог разреда (први разред: 18,1%; други разред: 26,5%; трећи разред: 29,4% и четврти разред: 26,0%). Испитаника са потпуном породицом је било 86,4%, испитаника чији су родитељи разведени 8,6%, испитаника који имају само једног родитеља 4,7%, а испитаника без оба родитеља (0,3%).

Статистичка обрада података

За анализу случајева који недостају у бази података кориштен је Литлов MCAR тест. Резултати теста су указали да подаци одступају статистички значајно од потпуно случајне расподеле. У складу с тим, третирање података који недостају извршено је методом вишеструке импутације, задржана је препорука од пет импутација, те је на посљедњој рађена даља анализа.

У главним анализама кориштена је линеарна регресија како би се установило да ли је постојање конфликта у породици предиктор агресивних симптома код адолесцената. Осим тога, кориштен је и Ман-Витнијев у-тест како би се установила разлика у нивоу изражености агресивних симптома по полу.

Резултати и дискусија

Основни циљ овог истраживања је био испитати везу између конфликта у породици и агресивних симптома у адолесценцији те да ли се испитаници мушког и женског пола разликују у нивоу изражености агресивних симптома. Постављена хипотеза – да је постојање конфликта у породици предиктор испољавања свих агресивних симптома: бијеса, осветољубивости, доминације и хостилности код адолесцената – потврђена је овим истраживањем.

На основу резултата линеарне регресије испоставило се да су конфликти у породици статистички значајни предиктори бијеса, осветољубивости, доминације и хостилности. У Табели 1 можемо да видимо да су конфликти у породици статистички значајни предиктори бијеса, осветољубивости, доминације и хостилности. Када је ријеч о бијесу, модел објашњава 6,7% варијансе ($F(1, 1034)=73.81$, $p<.000$; $R^2=.067$), код осветољубивости објашњава 2,3% варијансе ($F(1, 1034)=24.18$, $p<.000$; $R^2=.023$), доминације 5,8% варијансе ($F(1, 1034)=63.55$, $p<.000$; $R^2=.058$), а хостилности 4,6% варијансе ($F(1, 1034)=49.94$, $p<.000$; $R^2=.046$).

Табела 1. Линеарна регресија. Конфликти у породици као предиктор бијеса, осветољубивости, доминације и хостилности.

Конфликти	B	Beta	r ²	p
Бијес	-.198	-.258	.067	.000
Осветољубивост	-.108	-.151	.023	.000
Доминација	-.145	-.241	.058	.000
Хостилност	-.142	-.215	.046	.000

Испитаници из породица у којима преовладавају конфликти постижу више скорове на скали БОДХ од оних који долазе из породица у којима конфликти нису стални. Ауторице кориштене скале (Dinić, Mitrović, Smederevac, 2014) указују на то да испитаници који постижу више скорове на скали бијес имају лошију контролу агресивног понашања и тенденцију да реакције других особа тумаче као провокацију. За њих је карактеристичан и изостанак контроле понашања. Осим тога, код њих је самопоштовање веома ниско, тако да они чак и понашања која нису агресивна и нису уперена против њих могу да тумаче као напад. Када дијете одраста у

породици у којој владају конфликти, онда је оно стално под утицајем агресивног понашања родитеља, које има утицаја на неадекватан развој самопоштовања код дјетета (Ručević, Duvnjak, 2010). Ниско самопоштовање је један од предиктора реактивног агресивног понашања, које подразумева агресивно понашање као реакцију на неки стимулус из средине, што такође иде у прилог претходно наведеној аргументацији.

Осветољубивост је супскала на којој више скорове постижу особе које су склоне да се свете другима за понашања која су интерпретирали као неприхватљива. Они у тој осветољубивости знају да буду импулсивни и да се одмах свете, или да буду стрпљиви, па да чекају неку другу прилику, те да освету „сервирају хладну“. Резултати које смо добили у овом истраживању указују на то да је и ова димензија у позитивној корелацији са конфликтима у породици. Осветољубивост је дио непријатељског, пркосног и негативистичког понашања, које се јавља код дјеце која одрастају у породицама у којима владају конфликтни односи (Schwarz & Perry, 1994).

Доминација се као димензија доводи у везу са проактивном агресивношћу (Dinić, Mitrović, Smederevac, 2014), али је и за њу, као и за димензију осветољубивост, неопходно посједовање капацитета да се особа избори са ситуацијом у којој доминира. Дјеца која одрастају у конфликтним односима унутар својих породица знају да преузму субмисивну улогу и да се повлаче, те буду жртве нечијег насилног понашања, како у вршњачким односима, тако и у партнерским, али исто тако, уколико развију капацитете, вербалне и социоемоционалне, имају тенденцију да користе доминацију. Они доминацијом, тј. наметањем сопственог мишљења другима, настоје да се истичу, те на тај начин избјегавају позицију жртве у којој су одрастали и преузимају иницијативу.

Хостилност, која подразумева непријатељски став према другим особама, представља још једну димензију агресивног понашања, која се у овом истраживању повезала са конфликтним односима у породици. Особе које карактерише хостилност су врло нетолерантне и осјетљиве на туђе грешке, па их примјећују, конфликтне су у односима са другима. Одликује их и пасивна и активна агресивност, па су због тога тешке за сарадњу. Ова нетолерантност и осјетљивост на туђе грешке може код дјетета да се развија учењем по моделу, од родитеља, који своје фрустрације искаљују у оним тренуцима када се неко од њих или дијете не понаша онако како они то очекују (Vasta, Haith & Miller, 1998).

Резултати бројних истраживања (Galambos, Barker & Almeida, 2003; Grych & Fincham, 2001; Lopez et al., 2008; Peterson & Skiba, 2001; Keresteš, 2006) указују на постојање везе између конфликта у породици и специфичних понашања дјеце и адолесцената, која спадају у екстернализована и интернализована понашања. Родитељи који свој однос заснивају на сукобима могу да утичу и на нарушавање односа са дјецом (Cummings, 1994; Harold & Conger, 1997; Grych et al., 2000; Cummings & Davies, 2002) тако што се према дјечи насилно понашају, имају резерву у односу, посебно емоционалном, те су мање осјетљиви на њих и отпорни су на продубљивање емоционалног односа. Ово значи да, када су родитељи међусобно у сукобу, он се на дијете може рефлектовати тако што је дијете директан учесник сукоба, јер учествује у њему, али и индиректан, јер због сукоба родитељи, фрустрирани међусобним односом, мијењају однос према дјетету (Macuka & Jurkin, 2014). Осим наведеног, дјеца која од својих родитеља уче да се сукоби у односима рјешавају на агресиван или насилан начин почињу те обрасце понашања да примењују и у вршњачким односима.

Полазна хипотеза о постојању полних разлика само у погледу изражености агресивних

симптома на димензији осветољубивост код испитаника мушког пола, а да не постоји разлика у нивоу изражености агресивних симптома у погледу других димензија (бијес, хостилност и доминација) дјелимично је потврђена. Како би се утврдило да ли постоје статистички значајне разлике у нивоу агресивности код испитаника мушког и женског пола, примијењен је Ман-Витнијев у-тест. Како се види из Табеле 2, Ман-Витнијев у-тест није открио значајну разлику само у нивоу изражености бијеса код испитаника мушког и женског пола, док испитаници мушког пола постижу виши скор на супскалама осветољубивост и доминација. Испитанице постижу више скорове на супскали хостилност у односу на испитанике.

Табела 2. Ман-Витнијев у-тест. Разлике између мушкараца и жена у нивоу изражености симптома агресивности.

	М М. Rank	Ж М. Rank	U	Z	P
Бијес	500.5	529.0	118046	-1.48	.139
Осветољубивост	599.6	471.1	93939	-6.7	.000
Доминација	544.8	503.2	114551	-2.2	.031
Хостилност	484.1	538.6	111767	-2.8	.005

Овим разликама су се бавила и многа друга истраживања (Card, Stucky, Sawalani & Little, 2008; Dejanović, Gojković, 2013). Резултати истраживања су различити. У неким (Card et al., 2008) полне разлике су статистички значајне, док у другим полних разлика нема (Kring, 2000; према: Underwood, 2003). Како се може видјети и из приказаних резултата овог истраживања, испитаници оба пола постижу приближан скор када је ријеч о супскали бијес, а статистички

значајна разлика је добијена на супскалама осветољубивост и доминација, гдје испитаници мушког пола постижу више скорове. Испитаници женског пола постижу статистички значајно више скорове на супскали хостилност. Ауторице БОДХ скале (Dinić, Mitrović, Smederevac, 2014) у свом истраживању су добиле разлику између полова само у димензији осветољубивости, гдје су мушкарци постизали више скорове од жена.

Како би објаснили овакве резултате, истраживачи се често позивају на разлике у социјализацији и родне улоге и на чињеницу да се дјечаци и дјевојчице одгајају на различит начин. Од дјечака се очекује проактивност и вођење, тј. доминација у односу. Оваквим одгојем уче се да је важно да се наметну, тако да онда дјеца која одрастају у породицама у којима владају конфликти развијају стратегије дјеловања, које подразумевају преузимање иницијативе. Зато они у ситуацијама које перципирају као угрожавајуће користе научене стратегије и постављају се доминантно. Када своју позицију перципирају као угрожену, онда, осим доминације, постају осветољубиви, у жељи да другој страни покажу „ко је главни“. Ово истраживање потврђује налазе многих других истраживања која се баве испитивањем разлика по полу, када је агресивно понашање у питању, и као и остала истраживања указује на то да се агресивност региструје и код мушког и код женског пола, а да се разлике виде у манифестацијама (Underwood, 2003).

Закључак

Истраживање које је представљено у овом раду имало је за циљ да испита везу између конфликта у породици и агресивних симптома у адолесценцији, тј. везу између конфликта у породици и бијеса, осветољубивости, доминације и хостилности, те да ли постоје полне разлике у испољавању агресивних симптома код адолесцената. Резултати који су добијени указују на то

да у породицама у којима су присутни конфликти одрастају дјеца која манифестују неки облик агресивног понашања (бијес, осветољубивост, доминација и хостилност). Конфликтни односи у породици доприносе развоју негативне атмосфере и лоших породичних односа. Осим тога, провјераване су разлике између испитаника мушког и женског пола, када су у питању облици агресивног понашања, и разлике које су добијене указују на то да су код мушкараца присутније осветољубивост и доминација, док је код жена присутнија хостилност.

Добијени налази се могу искористити у контексту раног препознавања агресивних симптома и интервенција на нивоу васпитно-образовне институције уз обавезно укључивање породице. Рано препознавање је могуће, јер су

индикатори агресивног понашања (бијес, осветољубивост, доминација и хостилност) дјеце и адолесцената видљиви оку посматрача. Они могу, а не морају, да указују на конфликтне односе у породици, али неминовно указују на проблеме у понашању дјетета, па је, самим тим, неопходно да се у третман укључују и родитељи. Школа је институција чији је задатак да штити свако дијете, па су њени радници дужни да се брину о свим својим ученицима, било да спадају у дјецу над којом се неко понаша агресивно, било да су дјеца која се агресивно понашају. Из овог истраживања можемо да видимо да је и оно дијете које манифестује агресивне облике понашања потенцијално нечија жртва и зато га је битно подржати.

Литература

- Baucal, A. (2002). Is there place for the individual construction within sociocultural thinking? Labyrinth metaphor. *Exploring psychological development as a social and cultural process*. 3-5.
- Buelga, S., Ravenna, M., Musitu, G. & Lila, M. (2006). Epidemiology and psychosocial risk factors associated with adolescents drug consumption. In: Jackson, S. & Goossens, L. (Eds.). *Handbook of adolescent development* (337-369). UK: Psychology Press.
- Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M. & Little, T. D. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child development*. 79 (5), 1185-1229.
- Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and children's functioning. *Social development*. 3 (1), 16-36.
- Cummings, E. M. & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 43, 31-63.
- Dejanović, J., Gojković, V. (2013). Agresivnost i socijalna anksioznost kod adolescenata. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*. 32 (2), 33-47.
- Dinić, B., Mitrović, D., Smederevac, S. (2014). Upitnik BODH (Bes, Osvetoljubivost, Dominacija, Hostilnost): novi upitnik za procenu agresivnosti. *Primenjena psihologija*. 7 (Dodatak), 297-324.
- Đukić, T. B. M. & Bogavac, D. S. (2017). Parental educational style from the adolescent perspective. *Facta Universitatis, Series: Teaching, Learning and Teacher Education*. 1 (1), 011-022.
- Emler, N. & Reicher, S. (1995). *Adolescence and delinquency: The collective management of reputation*. Blackwell Publishing.

- Fosco, G. M., Stormshak, E. A., Dishion, T. J. & Winter, C. E. (2012). Family relationships and parental monitoring during middle school as predictors of early adolescent problem behavior. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 41 (2), 202-213.
- Galambos, N. L., Barker, E. T. & Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child development*. 74 (2), 578-594.
- Grych, J. H., Fincham, F. D., Jouriles, E. N. & McDonald, R. (2000). Interparental conflict and child adjustment: Testing the mediational role of appraisals in the cognitive-contextual framework. *Child Development*. 71 (6), 1648-1661.
- Grych, J. H. & Fincham, F. D. (2001). Interparental Conflict and Child Adjustment. *Interparental conflict and child development: Theory, research and applications*. 1.
- Harold, G. T. & Conger, R. D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness. *Child Development*. 68, 333-350.
- Keresteš, G. (2006). Mjerenje agresivnoga i prosocijalnoga ponašanja školske djece: Usporedba procjena različitih procjenjivača. *Društvena istraživanja*. 1-2 (81-82), 241-264.
- Kuperminc, G. P., Leadbeater, B. J., Emmons, C. & Blatt, S. J. (1997). Perceived school climate and difficulties in the social adjustment of middle school students. *Applied developmental science*. 1 (2), 76-88.
- Lee, V. E. & Smith, J. B. (1999). Social support and achievement for young adolescents in Chicago: The role of school academic press. *American Educational Research Journal*. 36 (4), 907-945.
- Lopez, E. E., Pérez, S. M., Ochoa, G. M. & Ruiz, D. M. (2008). Adolescent aggression: effects of gender and family and school environments. *Journal of adolescence*. 31 (4), 433-450.
- Macuka, I., Jurkin, M. (2014). Odnos sukoba roditelja i psihosocijalnih problema mladih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*. 21 (1), 65-84.
- Mihić, I., Zotović, M., Jerković, I. (2006). Struktura i sociodemografski korelati porodične klime u Vojvodini. *Psihologija*. 39 (2), 297-312.
- Ochoa, G. M., Lopez, E. E. & Emler, N. P. (2007). Adjustment problems in the family and school contexts, attitude towards authority, and violent behavior at school in adolescence. *Adolescence*. 42 (168), 779.
- Peterson, R. L. & Skiba, R. (2001). Creating school climates that prevent school violence. *The Clearing House*. 74 (3), 155-163.
- Ručević, S., Duvnjak, I. (2010). Povezanost reaktivne i proaktivne agresije, privrženosti i samopoštovanja adolescenata. *Psihologijske teme*. 19 (1), 103-121.
- Schwarz, E. & Perry, B. D. (1994). The post-traumatic response in children and adolescents. *The Psychiatric clinics of North America*. 17 (2), 311-26.
- Suldo, S. M., McMahan, M. M., Chappel, A. M. & Loker, T. (2012). Relationships between perceived school climate and adolescent mental health across genders. *School Mental Health*. 4 (2), 69-80.
- Underwood, M. K. (2003). *Social aggression among girls*. Guilford Press.
- Vasta, R., Haith, M. M. & Miller, S. A. (1998). *Dječija psihologija: Moderna znanost*. Zagreb: Naklada Slap.
- Woolfolk, A. (2016). *Edukacijska psihologija*. Zagreb: Naklada Slap.

Summary

The goal of this paper is to examine whether family conflicts can predict aggression symptoms in adolescents and to provide guidance for intervention and prevention. The research was conducted on a sample of 1036 respondents/high school students (grades 1-4) from Banja Luka and Čelinac (Bosnia and Herzegovina). The 61.3% of the respondents were female. Instruments for assessing the family climate experience were used in the research, the Family Conflict subscale (FCI – Family Climate Inventory; Mihić et al. 2006), as well as the Questionnaire for Assessing Aggression Symptoms - BODTH (Dinić et al., 2014). The research tested the hypothesis that family conflicts can predict aggression in adolescents. The findings confirmed the hypothesis that family conflict is a statistically significant prediction method for: anger ($F(1,1034)=73,81, p<0.000; R^2=0.067$), vindictiveness ($F(1,1034)=24,18, p<0.000; R^2=0.023$), domination ($F(1,1034)=63,55, p<0.000; R^2=0.058$) and hostility ($F(1,1034)=49,94, p<0.000; R^2=0.046$). The obtained results were discussed in relation to the importance of information in a family and educational context, with implications for intervention and prevention.

Keywords: aggression symptoms, family conflict, adolescence, intervention, prevention.